

demos

Jaargang 36
Februari 2020

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

2

nidi

inhoud

- 1 **Ingrijpende jeugdervaringen in kaart gebracht**
- 4 **De invloed van obesitas op de levensverwachting in Europa**
- 7 Europese steden wankelen onder massatoerisme
- 8 **Migranten van het eerste uur op leeftijd: een verloren generatie?**

Foto: Guian Bollisey / Flickr

Ingrijpende jeugdervaringen in kaart gebracht

CARLIJN BUSSEMAKERS

Tijdens hun jeugd kunnen kinderen te maken krijgen met allerlei ingrijpende ervaringen zoals echtscheiding van ouders, kindermishandeling of chronische gezondheidsproblemen. Een kwart van de Nederlanders heeft meer dan één ingrijpende jeugdervaring meegemaakt. Vooral kinderen van tienermoeders lopen een verhoogd risico om meerdere problemen in hun jeugd mee te maken.

Hoewel het gezin vaak een plek is om je thuis en op je gemak te voelen, kan de thuis-situatie voor sommige kinderen ook een bron van stress zijn. Met de toename van het aantal echtscheidingen groeien steeds meer kinderen op in een zogenoemd 'gebroken gezin'. Bovendien kunnen kinderen thuis met andere negatieve ervaringen geconfronteerd worden. Recent onderzoek van TNO liet zien dat 9 procent van de kinderen in groep 7/8 van de basisschool ooit fysieke mishandeling, zoals geslagen of hardhandig vastgegrepen worden, heeft meegemaakt. Emotionele mishandeling – denk aan worden uitgescholden, beledigd of gekleineerd – kwam bij 12 procent van de kinderen voor. Daarbij geeft een aanzienlijk deel van de kinderen aan ook andere gebeurtenissen, zoals echtscheiding van de ouders, te hebben meegemaakt. Vanwege de grote invloed van deze ervaringen op het welzijn en de ontwikkeling van kinderen, worden ze ingrijpende ervaringen genoemd. Op basis van onderzoek onder de Nederlandse bevolking is onderzocht in welke mate ingrijpende ervaringen tijdens de jeugd samengaan. Door na te gaan welke ingrijpende ervaringen samen voorkomen, kan een typologie worden gemaakt van verschillende ingrijpende jeugdervaringen. Daarbij kan met deze typologie een beeld worden geschetst van de gezinnen waarin kinderen kwets-

De Familie Enquête Nederlandse Bevolking (FNB) is een meerjarige studie naar de levensloop en leefsituatie van Nederlanders, uitgevoerd door de Radboud Universiteit. Dit onderzoek maakt gebruik van de data die in 2018 zijn verzameld onder volwassen deelnemers aan het LISS panel (CentERdata, Tilburg University). Deze steekproef (N = 3165) kijkt qua achtergrondkenmerken weinig af van de populatie volwassen Nederlanders.

De metingen van ingrijpende ervaringen zijn gebaseerd op de originele *Adverse Childhood Experiences* studie van Felitti et al. (2018) en de vragenlijst naar ingrijpende ervaringen voor Nederlandse schoolkinderen van Vink et al. (2016). De ingrijpende ervaringen hebben betrekking op verschillende periodes tijdens de jeugd. De metingen van echtscheiding en overlijden van ouders en chronische ziekte betreffen de gehele jeugd (0-18 jaar). Voor financiële problemen is de basisschooltijd aangehouden (leeftijd 5-12). Voor de andere ingrijpende ervaringen (alcoholisme en depressie van ouders en kindermishandeling) werd ook de middelbareschooltijd meegenomen (leeftijd 5-18). De meeste ervaringen zijn als ja/nee gemeten, voor 3 ervaringen zijn meerder categorieën gemaakt. Kindermishandeling is gecategoriseerd als nooit of zelden, soms, regelmatig en (heel) vaak. Voor financiële problemen is het aantal geteld (maximaal 3 of meer). Zie Bussemakers, Kraaykamp en Tolsma (2019) voor meer details over de metingen.

De vier groepen respondenten zijn geïdentificeerd middels een zogenoemde latenteklassanalyse. Deze techniek onderscheidt groepen met vergelijkbare antwoordpatronen in de data, in dit geval wat betreft ingrijpende ervaringen. Op deze manier kan men de structuur van de data beter begrijpen en zichtbaar maken. Vervolgens is via een regressieanalyse onderzocht in hoeverre respondenten die behoren tot de verschillende groepen van elkaar verschillen op andere kenmerken.

baar zijn voor zulke ervaringen. Zo kan worden bekeken of er bepaalde huishoudkenmerken zijn die de kans vergroten dat kinderen zaken als kindermishandeling of een echtscheiding meemaken.

Ingrijpende jeugdervaringen

In het onderzoek (zie kader) werd aan volwassen Nederlanders (18-72 jaar) gevraagd om terug te blikken op hun jeugd. In het bijzonder werd naar acht specifieke ingrijpende ervaringen gevraagd. Dit waren (1) echtscheiding en (2) overlijden van ouder(s), (3) of men zelf in de jeugd leed aan een chronische ziekte die hen in het dagelijks leven beperkte, (4) financiële problemen in het gezin waarin zij opgroeiden, zoals het niet kunnen betalen van de huur of hypotheek, (5) of hun ouders leden aan depressie of geestelijke problemen, of aan (6) alcoholisme, en (7) hoe vaak ouders hen fysiek mishandelden (slaan of hardhandig grijpen en duwen) of (8) emotioneel mishandelden (uitschelden, beledigen, kleineren en vernederen).

De beschrijvende statistieken van het voorkomen van ingrijpende jeugdervaringen staan opgesomd

in tabel 1. De cijfers geven de incidentie aan in de steekproef, die een redelijke afspiegeling is van de Nederlandse bevolking. Hierdoor geeft het een beeld van hoeveel Nederlanders met dergelijke ervaringen te maken kregen tijdens hun jeugd. Ook zijn de cijfers uitgesplitst naar geslacht.

Een groot deel van de deelnemers aan het onderzoek geeft aan vormen van kindermishandeling te hebben meegemaakt, zowel fysieke mishandeling (19%) als emotionele mishandeling (16%). Hierbij is wel sprake van enige verschillen tussen mannen en vrouwen. Waar vrouwen vaker rapporteren emotionele mishandeling te hebben ervaren, geldt dat bij mannen vaker voor fysieke mishandeling. Dit komt overeen met het eerdergenoemde onderzoek onder basisschoolleerlingen, waarin meisjes ook vaker aangaven emotionele mishandeling te hebben meegemaakt dan jongens.

Ook financiële problemen blijken in een rijk land als Nederland nog regelmatig voor te komen. Zo geeft 18 procent aan dat ten minste een van de vijf voorgelegde financiële problemen voorkwamen tijdens hun jeugd. Hierin verschillen mannen en vrouwen nauwelijks van elkaar. Ongeveer 10 tot 15 procent van de deelnemers geeft aan opgegroeid te zijn bij gescheiden ouders, ouders die depressief waren of andere geestelijke problemen hadden, of bij ouders die verslaafd waren aan alcohol. Vrouwen rapporteren deze ervaringen vaker, met name depressie en alcoholisme van ouders. Hoewel we op basis van deze gegevens deze man-vrouw-verschillen niet kunnen verklaren, is het waarschijnlijk dat vrouwen dergelijke problemen van hun ouders vaker opmerkten dan mannen.

Chronische gezondheidsproblemen bij kinderen en het overlijden van een ouder tijdens de jeugd komen het minst vaak voor. Slechts zes procent van de deelnemers gaf aan dit te hebben meegemaakt, met vergelijkbare aantallen bij mannen en vrouwen.

Naast de man-vrouwverschillen zijn er ook ervaringen die verschillen tussen leeftijdsgroepen. Hier zijn de verschillen kleiner, maar we zien wel dat leeftijdsgroepen verschillen in hun ervaringen met echtscheiding en overlijden van ouders. Met de toename van het aantal echtscheidingen in de afgelopen decennia is het logisch dat het aantal kinderen van gescheiden ouders groter is onder jongere deelnemers. Het overlijden van een ouder komt juist vaker voor bij de oudere groepen. Opvallend is dat er geen duidelijke verschillen zijn tussen leeftijdsgroepen in meer subjectieve ervaringen als fysieke en emotionele mishandeling. Wel zien we hier enig verschil met het onderzoek onder basisschoolleerlingen van TNO. Volwassen deelnemers aan ons onderzoek rapporteren vaker dat ze mishandeling hebben meegemaakt dan de huidige generatie basisschoolleerlingen, hetgeen wellicht komt doordat wij ook latere ervaringen (tot en met 18 jaar) meenemen.

Samengaan van ingrijpende ervaringen

In totaal gaf de helft van de deelnemers van het onderzoek aan als kind minstens één van de in-

Tabel 1. Ingrijpende jeugdervaringen in Nederland, 2018

Type ervaring:	Vrouwen (%)	Mannen (%)	Totaal (%)
Fysieke mishandeling (soms of vaker)	17	21	19
Financiële problemen	18	17	18
Emotionele mishandeling (soms of vaker)	18	15	16
Depressie/geestelijke problemen ouder(s)	17	11	14
Echtscheiding ouders	12	10	11
Alcoholisme ouder(s)	10	7	9
Gezondheidsproblemen	7	5	6
Overlijden ouder(s)	6	6	6
Een van bovenstaande jeugdervaringen	25	26	25
Meer dan één ingrijpende jeugdervaring	27	24	26

Bron: Familie Enquête Nederlandse Bevolking (2017-2018).

grijpende ervaringen te hebben meegemaakt. Een kwart bleek zelfs meer dan één ingrijpende ervaring te hebben gehad. Op basis van de vraag of mensen ingrijpende ervaringen hebben meegemaakt, en welke dit zijn, blijken er vier groepen te onderscheiden. Driekwart van de Nederlanders heeft een kleine kans op ingrijpende ervaringen. Dit betekent dat zij als kind geen of hooguit één van de negatieve ervaringen hebben gehad. Verder zijn er drie kleinere groepen waarbij ingrijpende ervaringen tijdens de jeugd vaker voorkwamen. Gezamenlijk beslaan deze groepen een kwart van de respondenten.

Deze drie groepen verschillen voornamelijk in het soort ingrijpende ervaringen. Er blijken twee typen ervaringen te zijn. Enerzijds is er een groep die een grote kans heeft op problemen die gerelateerd zijn aan het functioneren van het huishouden. In deze categorie vallen ervaringen als opgroeien bij ouders die depressief waren of psychische problemen hadden, bij ouders die verslaafd waren aan alcohol, bij gescheiden ouders of in een gezin met financiële problemen. Combinaties van specifiek deze ervaringen kwamen vaak voor bij 12 procent van de Nederlanders.

Anderzijds is er fysieke of emotionele kindermishandeling, oftewel problemen in de omgang van ouders met hun kind. Acht procent van de Nederlanders had een grote kans mishandeling mee te maken, waarbij iets minder dan de helft aangaf dat fysieke en/of emotionele mishandeling regelmatig tot vaak voorkwamen.

De laatste groep is een kleine, zorgwekkend groep van 4 procent van de deelnemers bij wie zowel problemen in de thuissituatie als mishandeling veel voorkwamen. Zo ervoer deze groep meer verschillende financiële problemen, en geeft meer dan de helft van hen aan dat fysieke en emotionele mishandeling vaak voorkwamen. Bij deze groep komen dus problemen in de thuissituatie en in de ouder-kind-relatie samen. Gezondheidsproblemen en overlijden van een ouder hangen daarentegen niet duidelijk samen met andere ingrijpende ervaringen.

Deze vier groepen komen zowel onder mannen als vrouwen voor. Wel blijken vrouwen vaker tot de groep te behoren die problemen in de thuissituatie ervoer. Dit komt overeen met de bevinding dat vrouwen vaker aangaven dat hun ouders depressief waren of geestelijke problemen hadden, of verslaafd waren aan alcohol. Eerder beschreven we ook dat jongere mensen vaker opgroeiden bij gescheiden ouders. Zij behoren echter niet vaker tot een van de groepen met meerdere ingrijpende ervaringen.

Risico op ingrijpende ervaringen

Als jongeren en ouderen, mannen en vrouwen niet sterk verschillen in of ze ingrijpende ervaringen hebben meegemaakt, zijn er dan andere factoren die samenhangen met het risico op ingrijpende ervaringen bij kinderen? Hoewel er met dit onderzoek geen conclusies kunnen worden getrokken over causale relaties, kan wel worden beschreven in welk soort gezinnen kinderen relatief vaak ingrijpende ervaringen meemaken. Vooral kinderen van tienermoeders blijken vaker tot een van de drie groepen met problemen in de

Foto: Priscilla Du Preez / Unsplash

thuissituatie en/of kindermishandeling te behoren. Ook de grootte van het gezin waarin mensen zijn opgegroeid hangt samen met deze ingrijpende ervaringen. Zowel mensen zonder broers of zussen als mensen uit grote gezinnen hebben vaker problemen thuis en/of kindermishandeling meegemaakt dan mensen met één of twee broers of zussen.

Ook zijn er verschillen tussen sociaaleconomische groepen, al zijn deze kleiner. Kinderen van werkende moeders hebben vaker problemen thuis en/of kindermishandeling meegemaakt. Dit geldt vooral voor mensen wiens moeder tenminste 12 uur werkte toen ze nog niet naar school gingen. Opleidingsniveau van ouders lijkt juist enige beschermende invloed te hebben. Kinderen van hoogopgeleide ouders hadden een kleinere kans om kindermishandeling mee te maken dan kinderen van laagopgeleide ouders. Dit gold echter niet voor de andere ingrijpende ervaringen.

Conclusie

Ongeveer de helft van de Nederlandse volwassenen blijkt als kind ingrijpende ervaringen te hebben gehad, en een kwart zelfs meer dan één. Deze ervaringen zijn op te delen in problemen in de thuissituatie enerzijds en kindermishandeling anderzijds. Hoewel financiële problemen behoren tot het type problemen in de thuissituatie, komen deze problemen net als kindermishandeling voor bij kinderen uit alle lagen van de maatschappij. Beleid gericht op preventie van en ondersteuning bij deze ervaringen dient zich dus niet uitsluitend te richten op gezinnen die economisch kwetsbaar

Tabel 2. Verdeling van categorieën van ervaren problemen in de jeugd

		Ingrijpende problemen thuissituatie	
		Grote kans	Kleine kans
Mishandeling	Grote kans	4%	8%
	Kleine kans	12%	76%

zijn. Ons onderzoek laat zien dat twee andere gezinskenmerken relevant zijn voor de signalering van ingrijpende ervaringen bij kinderen. Ten eerste verdienen gezinnen met jonge moeders aandacht. Kinderen van tienermoeders hebben de grootste kans op beide typen ingrijpende ervaringen. Steun voor deze groep dient zich dus niet te beperken tot financiële steun, aangezien kinderen ook risico lopen op sociaal gebied. Ook het samengaan van ervaringen kan handvaten bieden om deze groep kinderen te helpen. Wanneer zich in een gezin problemen als verslaving van ouders of mishandeling voordoen, is het daarom van belang na te gaan of kinderen ook verhoogd risico lopen op andere ingrijpende ervaringen.

Carlijn Bussemakers, Radboud Universiteit Nijmegen, e-mail: C.Bussemakers@ru.nl

LITERATUUR:

- Bussemakers, C., G. Kraaykamp en J. Tolsma (2019), Co-occurrence of adverse childhood experiences and its association with family characteristics. A latent class analysis with Dutch population data. *Child Abuse & Neglect*, 98 (104185).
- Felitti, V.J. et al. (1998), Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), pp. 245–258.
- Vink, R., S. van der Pal, I. Eekhout, F. Pannebakker, T. Mulder en G. Leven (2016), *Ik heb al veel meegemaakt: Ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs*. Leiden: TNO.